

ув'язненням на строк у чотири тижні буде покараний адвокат, який умисно своїми діями спричинив шкоду своєму підзахисному.

Отже, внаслідок впровадження письмового законодавства, на території України з'явилися ті члени судового процесу, які поступово перетворилися на адвокатів у сучасному розумінні цього терміну, на яких покладалась функція захисту своїх підсудних. Протягом XVI ст. встановлюється і уточнюється правовий статус адвоката («прокуратора») в Україні. У різних редакціях Литовського Статуту закріплюється і розширюється коло справ, які могли бути у віданні адвокатів; організовується діяльність приватних та державних адвокатів.

Література:

1. Jablonskis K. Archyvinės smulkmenos // Praeitis. – Kaunas, 1933. – Т. II. – Р. 423–427.
2. Ващук Д. П. Адвокатура України у XV – I половині XVI століття // Адвокатура України: історія та сучасність. – Київ; Тернопіль, 2013. – С. 34–36.
3. Другий (Волинський) статут Великого князівства Литовського 1566 року [Електронний ресурс]. – 1566. – Режим доступу до ресурсу: <http://litopys.org.ua/statut2.html>.
4. Перший (Старий) Статут Великого князівства Литовського [Електронний ресурс]. – 1529. – Режим доступу до ресурсу: <http://constituanta.blogspot.com/2012/11/1529.html>.
5. Руська правда як основний законодавчий документ давньої русі // М. С. Пасічник Квалілогія книги. – 2013 / 1 (23). – С. 89–98.
6. Русская Правда [Електронний ресурс] // ИСТОРИЧЕСКИЕ ИСТОЧНИКИ. – 1072. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.hrono.ru/dokum/1000dok/pravda72.php>.
7. Смирнов А. В. Уголовный процесс / А. В. Смирнов, К. Б. Калиновский. – СПб.: Питер, 2005. – 699 с.
8. Третій статут Великого князівства Литовського 1588 року [Електронний ресурс]. – 1588. – Режим доступу до ресурсу: <http://litopys.org.ua/statut3.html>.

УДК 343.711(091)

ФІЛАТОВА Наталя

ФОРМИ РОЗКРАДАННЯ ЧУЖОГО МАЙНА ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ДОРАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ

Злочини проти власності мають давню історію, оскільки вони з'явилися з виникненням суспільних відносин.

Староруське законодавство мало диференційований підхід до караності корисливих і некорисливих посягань проти власності, серед яких виділяли крадіжку або пошкодження будь-якого майна (зброї, худоби тощо). Випадки корисливого заволодіння майном зазначалися терміном «тятьба» і хоча його етимологія вказувала на здійснення розкрадання

крадькома, таємно, ненасильницьку під ним мали на увазі будь-яке таємне і відкрите, ненасильницьке викрадення. Разом з татбобою, а пізніше – крадіжкою, грабунком – в староруських джерелах згадується і розбій, проте, як вважають деякі дослідники, спочатку, за часів Руської Правди в більш широкому, ніж викрадення, сенсі: як злочини не майнового, а особистого характеру [1, с. 263].

Законодавче закріплення злочинних посягань на власність можна побачити у статтях 31-37 Правди Ярославичів (Короткої редакції Руської Правди), де детально описувалися склади злочинів проти власності. Так, наприклад, в ст. ст. 35-36 зазначалось: «35. Якщо вкрадуть княжого коня і наявного не буде, то платити за нього 3 гривні, а за інших по 2 гривні. 36. За кобилу – 60 кун, а за вола – гривню, за корову – 40 кун, за третяка – 30 кун, за лошицю – півгривні, за теля – 5 кун, за барана – ногату, за жеребця об'їдженного – гривня кун, а за лоша – 6 ногат, – це плата смердом, що платять князівську продажу» [3]. Як бачимо, розмір штрафу покарання залежав від предмета крадіжки, притому норма про крадіжку деталізує предмет крадіжки.

Руська Правда виділяла найдавніший та розповсюджений вид злочину проти власності – крадіжку. Правда Ярославичів передбачала крадіжку майна феодальної садиби (домашній скарб), робочого коня та іншої домашньої худоби; дров і сіна (статті 21, 28-29, 31, 32, 34-40); Широка Руська Правда (статті 33-46, 63, 69-73, 75-77, 79-84, 121) – також крадіжку холопів [3].

Отже, як бачимо, на той час в Київській Русі вже склалися відносини власності, що забезпечувалися кримінально-правовою охороною. За часів Руської Правди злочини проти власності мали досить поширений характер. Притому саме розкрадання найбільш повно регулювалися у цьому давньому нормативному акті.

Кримінальні норми, спрямовані на охорону власності від злочинних посягань, можна також знайти в законодавчих актах Великого князівства Литовського. У Литовських статутах 1529 р., 1566 р. та 1588 р. відповідальність за злочини проти власності передбачено в окремому розділі. Предметом посягання визнавали рухоме майно. Більшість норм переходить без суттєвих змін з попереднього джерела права у нове. Зміни стосувалися, зазвичай, цін на майно, розмірів покарань. Водночас варто констатувати, що системи злочинів, по суті, не було. Законодавець вживав терміни «крадіжка», «грабунок», «розбій», «пограбування», «зłodийство», однак не визначав їхнього змісту. Термін «крадіжка» підміняли терміном «пограбування». Отже, по суті, можна стверджувати про прототипи викрадення майна з насильством і ненасильницького викрадення майна.

Наголосимо на тому, що в статтях Литовських статутів передбачено значну кількість диференціюючих ознак, якими є предмет посягань

ня, суб'єкт злочину, становість, ознака повторності, місце вчинення посягання.

Головною диференціюючою ознакою можна назвати предмет посягання. В статтях 5-12 розділу 13 Литовського статуту 1588 р. чітко передбачено вартість коня, великої і малої худоби, домашніх птахів, ловчих птахів, збіжжя, сіна, городини, страв, речей домашнього виробництва, собак. Таку ціну враховували під час визначення розміру шкоди, вона безпосередньо могла вплинути на покарання.

Найсуровіше каралося конокрадство. Такий підхід походить ще зі звичаєвого права [5, с. 507]. Однак статут 1529 р. (арт. 4, розд. 12) і Статут 1566 р. (арт. 3, розд. 13) скасували смертну кару за крадіжку коней та замінили її штрафом.

Після укладення Б. Хмельницьким Березневих статей 1654 р. на території України почало поширюватися російське законодавство. Одним з таких актів було Соборне уложення 1649 р., у якому відображено посилення публічного начала, оскільки чітко виділяються злочини проти держави і государя.

Відповідальність за злочини проти власності (розбійні справи і справи по татбї) передбачена у розділі 21 Соборного уложення.

Цікавим є те, що відповідно до норм Соборного уложення, насильницьке захоплення чужого майна менше засуджували, ніж таємне викрадення майна. Таємність свідчила про низькість, боягузтво злодія. Грабежем визнавали насильницьке заволодіння майном, і за вчинення грабежу у винного забирали майно, призначали пеню. Оцінка грабежу зумовлена тим, що суспільство сприймало як норму такі явища, як наїзди, набіги і повольництво.

Від грабежу чітко відрізняли розбій, який визнавали злочином. Розбоєм вважали відібрання майна із застосуванням насильства, небезпечного для життя, вчинене шайкою (ст. 15, 16, гл. XXI, улож.). Поряд з татбою і розбоєм кримінальна відповідальність була передбачена за шахрайство. Зокрема, шахрайством вважали кишенькову крадіжку (ст. 11, гл. XXI улож.).

Отже, у Соборному уложенні 1649 р., значно розширюється кримінально-правова охорона об'єктів власності, проводиться розмежування між грабунком та розбоєм, зароджуються поняття привласнення і шахрайства, встановлюється відповідальність за викрадення з «государева двора», церкви тощо.

Звід законів кримінальних, яке увійшло до 15 тому Зводу законів Російської імперії 1832 р., до майнових злочинів відносив святотатство, розривання могил з метою пограбування, злочини, що завдають збиток казенному майну, викрадення, марнування і втрату казенного майна, розбій, підпал, шахрайство, крадіжку, грабіж тощо.

У ст. 2207 Розділу XII Зводу законів Російської імперії 1832 р. «Про злочини і проступки проти власності приватної особи» чітко визначено можливі форми розкрадання: розбій, грабіж, воровство – крадіжка і воровство – шахрайство [4].

Розбоєм визнавали відкритий напад, учинений із застосування сили або зброї, що супроводжувався вбивством або замахом на вбивство, заподіянням ран, побоїв, інших тілесних пошкоджень або супроводжувався погрозою їхнього спричинення (ст. 2208). Для розбою характерна небезпека для життя чи здоров'я того, хто зазнав нападу.

Грабежем визнавали відібрання майна із застосуванням насильства або погрозою застосування насильства, які не становили небезпеки для життя чи здоров'я, свободи особи або відкрите викрадення будь-якого майна в присутності власника або інших людей (ст. 2218). Таке визначення чітко виділяє види грабежу: насильницький і ненасильницький.

Крадіжкою визнавали таємне, без застосування насильства чи погроз, викрадення чужих речей, грошей або іншого рухомого майна (ст. 2225). Кваліфікованими складами крадіжки є крадіжка, вчинена шайкою під час пожежі, повені, іншого нещасного випадку, крадіжка з вторгненням, із закритих скринь, вчинена слугами чи іншими особами, що живуть в домі, тощо (ст. 2226-2239).

Воровство-шахрайство – це будь-яке заволодіння чужими речами, грошима чи рухомим майном шляхом обману (ст. 2252). Диференціюючою ознакою шахрайств виступає вид обману: обман в особі (ст. ст. 2253-2254), обман у дійсних намірах; (ст. 2255), обман у діях чи подіях (ст. 2256), обман у грі (ст. 2259).

Крім Зводу законів, на території України, що була у той час в складі Російської імперії, діяло Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. Уложення містило два окремі розділи, які передбачали відповідальність за посягання на власність: розділ 7 – «Про злочини і проступки проти майна і доходів казни»; розділ 12 – «Про злочини та проступки проти власності приватних осіб».

В Уложенні про покарання кримінальні і виправні 1845 р. викрадення майна вбачалося лише в діяннях, які розуміються як крадіжка, грабіж, розбій і шахрайство [2, с. 83].

Відповідальність за грабіж і розбій була передбачена у ст. 1627-1643. Така значна кількість статей свідчить про передбачення окремих складів злочинів з врахуванням певних обтяжуючих ознак. Відкрите відібрання чужого майна вважали грабежем. Насильницьке відібрання – залежно від застосованого насильства, було грабежем або розбоєм.

Окремо від шахрайства було передбачено відповідальність за обман для спонукання до дачі зобов'язань (ст. 1665), а шахрайство визначали як викрадення шляхом обману чужих речей чи іншого рухомого майна.

Такий підхід показує, що у складі шахрайства встановлено відповідальність за посягання винятково на речове право власності. Посягання на зобов'язальні відносини містилося в окремій статті.

Отже, проведений історичний огляд дає змогу виділити певні закономірності щодо підходів законодавця до кримінально-правової охорони власності на різних етапах історичного розвитку української держави дорадянського періоду. До таких закономірностей належить те, що: по-перше, у давній період розвитку кримінального законодавства диференціюючою ознакою розкрадань традиційно виступав предмет посягання; по-друге, предметами викрадень визнавали лише рухомі речі, а предметами шахрайства та вимагання – право на майно, майнові вигоди (у вимаганні); по-третє, інтенсивність насильства (насильство, яке є небезпечним для життя чи здоров'я, і насильство, яке таким не є), яке застосовує винний у ході викрадення майна, почали враховувати під час кваліфікації злочинів проти власності лише після прийняття Зводу законів Російської імперії; по-четверте, у Соборному уложенні 1649 р., вперше проводиться розмежування між грабунком та розбоям, виокремлюється шахрайство.

Література:

1. Дорохіна Ю. А. Злочини проти власності: історико-правовий аспект / Ю. А. Дорохіна // Митна справа. – 2013. – №6(90). – Частина 2, книга 1. – С. 263–269.
2. Российское законодательство X–XX веков в 9-ти томах. / Законодательство Древней Руси. Т.1. – М., Юридическая литература. – 1984. – 512 с.
3. Руська правда [Переклад зроблено за виданням: Правда руська. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій. Склали та підготували до друку проф. С. Юшков. – К.: ВУАН, 1935. – Редакція IV. – С. 137–144. (На основі тексту Архівної комісії АН СРСР, №240, Новгородський 1-й літопис XV ст.).] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr51.htm>
4. Свод законов Российской империи. Издание 1857 г. – СПб., 1857. – Т15: Законы уголовные: В 2 кн. – Книга первая: Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. – 118 с.
5. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Т. III. Статут Великого князівства Литовського 1588 р. У 2 кн. Кн. 2 / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова; [текст староукр. мовою опрац.: С. Ківалов, П. Музиченко, А. Паньков; пер. тексту на укр. мову С. Ковальова, П. Музиченко, А. Паньков] – Одеса: Юрид. л-ра, 2004.